

Ruralnost i rod:

**DOSTUPNOST I
PREPOZNAVANJE
PROGRAMA
SOCIJALNE ZAŠTITE**

RURALNOST I ROD: DOSTUPNOST I PREPOZNAVANJE PROGRAMA SOCIJALNE ZAŠTITE

Uredile:

dr Sanja Milutinović Bojanić
Jelena Čeriman

Naslov: *Ruralnost i rod: Dostupnost i prepoznavanje programa socijalne zaštite*

Izdavači:

Centar za etiku, pravo i primenjenu filozofiju (CELAP)
Institut za filozofiju i društvenu teoriju Univerziteta u Beogradu (IFDT)
Akademska knjiga, Novi Sad

Za izdavača:

dr Petar Bojanić
Bora Babić

Uredile:

dr Sanja Milutinović Bojanić
Jelena Čeriman

Recenzenti:

dr Gëzim Krasniqi
dr Adriana Zaharijević
dr Jelena Tanasijević

Lektura:

Olgica Rajić

Korice:

Brigada dizajn, Skoplje

Grafička obrada:

Sanja Tasić

Štampa:

DONAT GRAF d. o. o.

Tiraž:

150

ISBN:

978-86-80484-01-3

Mesto i godina izdanja:

Beograd, 2016.

Radovi u ovoj publikaciji nastali su u okviru RRPP projekta „Gender that Matters: Poverty and Social Inclusion – Social Protection Status in Rural Kosovo* and Serbia“.

RRPP promoviše istraživanja u oblasti društvenih nauka na Zapadnom Balkanu (Albanija, Bosna i Hercegovina, Kosovo, Makedonija, Crna Gora i Srbija). Istraživanja u oblasti društvenih nauka pomažu u razumevanju specifičnih reformskih potreba zemalja regiona i dugoročnih posledica različitih javnih politika. Istraživači dobijaju podršku kroz finansiranje istraživanja, metodološke i tematske treninge, kao i otvaranjem mogućnosti regionalne i međunarodne razmene i umrežavanja. RRPP programom koordinira i upravlja Institut za Centralnu i Istočnu Evropu (ICEE) Univerziteta u Friburu (Švajcarska). Program u potpunosti finansira Švajcarska agencija za razvoj i saradnju (SDC), Federalno odeljenje za spoljnu politiku.¹

U ovoj publikaciji izneta su mišljenja autorki koja ne izražavaju nužno stavove SDC, niti Univerziteta u Friburu.

1 Ovaj naziv je bez prejudiciranja statusa i u skladu je sa Rezolucijom Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija 1244/1999 i mišljenjem Međunarodnog suda pravde o Deklaraciji o nezavisnosti Kosova.

SADRŽAJ:

Sanja Milutinović Bojanić UVODNE PRIMEDBE I NEKE TEORIJSKE PREMISE	7
Verica Pavić Zentner METODOLOŠKI PREGLED KVANTITATIVNE FAZE ISTRAŽIVANJA O PRISTUPU USLUGAMA SOCIJALNE ZAŠTITE U RURALNIM OBLASTIMA SRBIJE.	15
Gazela Pudar Draško DOSTUPNOST SOCIJALNIH USLUGA U RURALNIM OBLASTIMA	26
Verica Pavić Zentner PREPOZNATE CILJNE GRUPE U STANJU POTREBE STANOVNIŠTVA RURALNIH KRAJEVA REPUBLIKE SRBIJE	39
Dunja Poleti Ćosić INFORMISANOST, KORIŠĆENJE I ZADOVOLJSTVO PRAVIMA I USLUGAMA SOCIJALNE ZAŠTITE I PODRŠKE U RURALNIM PODRUČJIMA SRBIJE	55
Jelena Ćeriman, Maja Korolija ANALIZA RODNIH NEJEDNAKOSTI – MOGUĆA OSNOVA SOCIJALNIH PROGRAMA.	74
BELEŠKA O AUTORKAMA.	86

Jelena Čeriman, Maja Korolija

ANALIZA RODNIH NEJEDNAKOSTI – MOGUĆA OSNOVA SOCIJALNIH PROGRAMA

Intervencije kojima se namerava postići efektivnost u polju socijalnih politika moraju biti usmerene na područja u kojima se formiraju koreni nejednakosti. Rodne nejednakosti u okviru porodice i domaćinstva predstavljaju područje koje je manje propustljivo za neposrednije intervencije institucionalnih praksi i politika te time čini područje generisanja i reprodukovanja nejednakosti. Ipak, istovremeno, porodica i domaćinstvo mogu biti i područja promene rodni odnosa (Babović 2010: 302). Dakako, oblikovanje društvenih struktura i odnosa daleko je složeniji proces od ponuđenog jednostavnog determinističkog modela. To ipak ne oslobađa tvorce socijalnih politika odgovornosti za nepreduzimanje obuhvatnih i sistematskih napora da se promene uslovi uspostavljanja i reprodukovanja rodni nejednakosti u društvu.

Značajnu ulogu u njihovom reprodukovanju imaju kulturni obrasci koji sadrže norme o primerenim rodni ulogama žena i muškaraca, te je jedan deo ovog istraživanja posvećen tom pitanju, jer je za unapređenje socijalni politika neophodno napraviti i procenu potreba osoba iz ruralni područja. Sledi analiza ovog pitanja.

Analiza rodne dimenzije života u ruralni područjima Srbije

Rezultati istraživanja prikazani u tekstu pokazuju da u ruralni oblastima opstaje rodno oblikovana podela uloga u domaćinstvu, uočena i u drugim istraživanjima sprovedenim poslednjih godina u Srbiji (Bobić 2010; Pešić 2009). Rezultati pokazuju da žene češće od muškaraca obavljaju poslove čišćenja kuće, kuvanja i spremanja zimnice i dnevnih nabavki za domaćinstvo, dok su poslovi van domaćinstva (zaposlenje van domaćinstva, briga o okućnici i bašti i plaćanje računa) češće posao muškaraca nego žena.

U tabelama 1 i 2 koje slede prikazani su odgovori ispitanica i ispitanika na pitanje o njihovim najvažnijim zaduženjima, iskazani u procentima prema ukupnom broju ispitanih (N=1194; Nž=625 Nm=569). Ispitanici i ispitanice su odgovarali na pitanje

tako što su procenjivali koja su njihova najvažnija zaduženja posmatrano u odnosu na sopstveni rad uopšte uzev, a ne samo u okviru domaćinstva.

Tabela 1. Najvažnija zaduženja žena

Najvažnija zaduženja	Žene	Ukupno (u %)
Glavno zaduženje	Pranje, čišćenje kuće	40
Drugo zaduženje	Kuvanje, spremanje zimnice	40.8
Treće zaduženje	Kuvanje, spremanje zimnice	17.3
Četvrto zaduženje	Dnevna kupovina za domaćinstvo	14.9
Peto zaduženje	Odlazak do pošte/banke radi plaćanja računa	13.4

Kao svoje glavno zaduženje ispitanice navode pranje i čišćenje kuće (ukupno 40% ispitanih žena), dok tek 9.8% ispitanih muškaraca navodi to kao svoje glavno zaduženje. Najveće razlike u frekvencijama odgovora primetne su kod sledećih zaduženja: 8.6% muškaraca navodi rad na poljoprivrednom gazdinstvu kao svoje glavno zaduženje naspram 1.1% žena; svakodnevnu brigu o deci koja podrazumeva brigu o zdravlju, ishrani i oblačenju 8.1% žena navodi kao svoje glavno zaduženje u poređenju sa 3% muškaraca.

Tabela 2. Najvažnija zaduženja muškaraca

Najvažnija zaduženja	Muškarci	Ukupno (u %)
Glavno zaduženje	Zaposlenje van domaćinstva	20.3
Drugo zaduženje	Briga o okućnici/bašti i kuvanje, spremanje zimnice	8.6
Treće zaduženje	Odlazak do pošte/banke radi plaćanja računa	8.3
Četvrto zaduženje	Dnevna kupovina za domaćinstvo	9.5
Peto zaduženje	Odlazak do pošte/banke radi plaćanja računa	9.8

Dok je zaposlenje van domaćinstva glavno zaduženje za skoro trećinu ispitanih muškaraca (29.5%), to je slučaj tek kod petine ispitanih žena (21.5% žena je navelo zaposlenje izvan domaćinstva kao svoje glavno zaduženje). Kao drugo najvažnije zaduženje, ispitanici podjednako navode brigu o okućnici/bašti i kuvanje

i spremanje zimnice (po 8.6% ispitanika), dok je briga o okućnici/bašti drugo zaduženje za žene u 3% slučajeva, a kuvanje i spremanje zimnice u 40.8% slučajeva.

Tabela 3. Glavno zaduženje ispitanika i ispitanica

Glavno zaduženje ispitanika/ca (u %)	Žene	Muškarci
Zaposlenje van domaćinstva	20.3	29.5
Pranje, čišćenje kuće	40	9.8
Kuvanje, zimnica	9.3	2.8
Briga o peradi	0.6	4.6
Briga o stoci	1	5.4
Briga o okućnici/bašti	1	6.9
Rad na poljoprivrednom gazdinstvu	1.1	8.6
Svakodnevna briga o deci	8.1	3
Nega bolesnih članova domaćinstva	1.6	0.9
Briga o licu sa invaliditetom	2.2	1.2
Upravljanje velikim poljoprivrednim mašinama	0.2	0.5
Rad sa malim polj. mašinama	-	0.7
Odvođenje dece u školu	-	0.2
Vozi auto/brine o autu	0.3	1.4
Učenje	2.6	2.8
Popravke u domaćinstvu i manji građevinski radovi	0.2	3.5
Veći građevinski radovi u domaćinstvu	-	-
Rešavanje problema sa računima, papirima	0.2	1.9
Pomoć deci oko domaćih zadataka	0.2	0.2
Odlazženje na roditeljske sastanke	-	-
Igranje	0.2	0.2
Dnevna kupovina za domaćinstvo	0.8	2.8
Velike kupovine za domaćinstvo	-	0.2
Odlazak do pošte/banke radi plaćanja računa	1.1	1.05
Ne radi ništa/zavisí od tuđe nege	3.5	6.5

Veće građevinske radove u domaćinstvu (poput zidanja kuće, kopanja bunara i sl.) i odlaženja na roditeljske sastanke – ni ispitanici ni ispitanice ne navode kao svoje glavno zaduženje. Pretpostavka je da se veći građevinski radovi prepuštaju stručnim licima, kao i da je reč o većim radnim i novčanim zahvatima koji se i ređe obavljaju te stoga i nisu percipirani kao glavno zaduženje, što se ne može reći za odlaženja na roditeljske sastanke. Isto tako, pomoć deci oko domaćih zadataka predstavlja glavno zaduženje tek za 0.2% ispitanika i ispitanica. Odvođenje dece u školu nije aktivnost koju na prvom mestu obavljaju žene, a ni muškarci iz našeg uzorka (bez obzira na to kom obrazovnom nivou pripadaju). Niska frekvencija odgovora ispitanika i ispitanica o preuzimanju zaduženja koja se tiču aktivnosti podrške obrazovanju dece nužno vodi pitanju o tome ko je zapravo glavni akter u domaćinstvu za ovaj tip zaduženja? Frekvencije odgovora za ukupni uzorak pokazuju da se u neznatnom broju ispitanih domaćinstava podrška deci u ovom aspektu odrastanja i razvoja nalazi među prvih 5 najvažnijih zaduženja, te bi se moglo zaključiti da je reč o aktivnostima koje se ne vrednuju kao značajne za dalji razvoj dece: pomoć deci u izradi domaćih zadataka kao drugo najvažnije zaduženje navodi tek 0.4% ispitanih i muškaraca i žena, kao zaduženje na trećem mestu po važnosti 0.7% ispitanih, a kao zaduženje na petom mestu po važnosti 3.8% ispitanih. Isto tako, odlaženje na roditeljske sastanke se pojavljuje tek kao treće najvažnije zaduženje za 1.5% ispitanika i ispitanica, kao četvrto najvažnije za 2.2%, a kao peto po važnosti za 1.2% ispitanih.

Kada je reč o najvažnijim zaduženjima dece, podaci idu u prilog tezi o reprodukciji rodni nejednakosti u okviru domaćinstva. Prva četiri zaduženja devojčica su: pranje i čišćenje kuće u 14.7% ispitanih domaćinstava, kao drugo zaduženje pojavljuje se kuvanje i spremanje zimnice u 14.7% ispitanih domaćinstava (ovo zaduženje se pojavljuje i na trećem mestu po učestalosti sa 7.2%) i dnevna kupovina za domaćinstvo za 3.8% ispitanih. Prva tri zaduženja dečaka su: zaposlenje van domaćinstva za 16.3% ispitanih, briga o okućnici/bašti u 5.3% ispitanih domaćinstava i na trećem mestu podjednako – popravke u domaćinstvu i manji građevinski radovi, kao i odlazak do pošte/banke radi plaćanja računa (u po 3.3% ispitanih domaćinstava).

Izvori informisanja dečaka i devojčica iz ruralnih područja

Ovim istraživanjem su obuhvaćeni i stavovi prema agensima rodni normi, grupisani u nekoliko tematskih celina: obrazovanje i rekreacija, higijena i zdravstvena zaštita, rodni i seksualni odnosi, štetne supstance i hijerarhije.

Tabela 4. Rodni i seksualni odnosi

Rodni i seksualni odnosi (u %)	Godine stupanja u brak		Godine kada treba imati decu		Muško-ženski odnosi		Prekid trudnoće	
	Devojčice	Dečaci	Devojčice	Dečaci	Devojčice	Dečaci	Devojčice	Dečaci
Majka	78.7	65	79	64.7	65.7	42.2	59.7	28.6
Otac	46.6	68.7	41.7	67.3	29.7	56	11.8	28.6
Vršnjaci u rodbinskim odnosima	6	4.9	4	3.9	8.5	9.9	3	4.1
Drugi članovi domaćinstva	9.5	7.2	7.9	7.0	4.9	6.4	2.3	2.5
Vršnjaci iz škole/sela	13.3	12.7	10.4	11.1	32.8	35.8	11.1	17.8
Škola	8.6	7.3	8.9	7.7	12.1	11.9	10.6	10.7
Lekar/ka	1.7	0.8	3.9	2.4	3.9	4.5	27.7	18.6
TV	8.1	7.8	8.5	8.1	17.8	19.5	14.4	17.9
Internet	6.0	5.9	6.3	6.5	15.9	17.4	16.4	19.6
Drugo	6.0	5.6	6.2	6.1	6.8	5.8	10.7	16.5

Rezultati prikazani u Tabeli 4 ukazuju na izraženu rodnu podelu uloga majke i oca u vaspitavanju dece. Dok su majke najčešći akteri u „rodnom oblikovanju“ devojčica, dotle su to očevi za dečake. Ovakva raspodela zaduženja u domaćinstvima ukazuje na opstajanje tradicionalnog modela uređivanja porodičnih odnosa u ruralnim područjima Srbije, što je iskazano i u stavovima koji slede. Pored roditelja, vršnjaci iz škole/sela su važni akteri u oblikovanju rodni uloga jer se nalaze na trećem mestu po frekvenciji odgovora ispitanika i ispitanica. Značajno je da se lekar, odnosno lekarka, pojavljuju kao akteri od kojih se dobija najmanje informacija o rodni i seksualni odnosima, osim u slučaju prekida trudnoće, kada se javljaju kao drugi izvor informacija za devojčice (u 27.7% slučajeva). Prvi izvor informacija devojčicama o ovom pitanju su majke (59.7% ispitanika/ca), a dečacima podjednako majke i očevi (28.6% ispitanika/ca je odgovorilo na ovaj način).

Kada je reč o zaštiti od neželjene trudnoće, devojčice u 60.8% slučajeva informacije dobijaju od majke, a zatim od lekara/ke (u 33.9% slučajeva). Kao važni akteri za informisanje o ovoj temi pojavljuju se internet (u 19.8% slučajeva), televizija (u 17.4% slučajeva) i škola (u 15.2% slučajeva). Prema mišljenju ispitanih, najmanje

informacija o ovoj temi devojčice dobijaju od drugih članova domaćinstva (koji nisu roditelji ili vršnjaci), i to samo u 1.9% slučajeva.

Kada je reč o informisanju dečaka o zaštiti od neželjene trudnoće, prvi izvor informacija za 33.6% ispitanih je otac, nakon toga majka (za 24.4% ispitanih), zatim lekar/ka, pa internet i televizija. I ovde najmanje informacija dolazi od drugih članova domaćinstva, samo 1.7% ispitanih je odgovorilo da je ovo jedan od izvora informacija dečacima.

Informacije o zaštiti od polno prenosivih bolesti, za većinu ispitanih, devojčice dobijaju od majke (54.2%), zatim od lekara/ke (36.5% ispitanih), interneta (21.8%), televizije (19.1%) i škole (17% ispitanih). Dečacima je izvor informacija o zaštiti od polno prenosivih bolesti na prvom mestu otac (37.2% ispitanih), zatim lekar/ka (29.3%), internet (26%), majka (25.3%), televizija (22.5%).

Podaci dobijeni u našem istraživanju ukazuju na visoku zastupljenost tema koje pokrivaju oblast rodnih i seksualnih odnosa u razgovorima sa decom i mladima. Ukoliko pak imamo u vidu rezultate do kojih se došlo na osnovu istraživanja o mladima u Srbiji (Tomanović, Stanojević 2015), mogli bismo da postavimo pitanje o sadržaju informacija koje se pružaju dečacima i devojčicama u ovim razgovorima. Naime, podaci dobijeni u istraživanju o mladima pokazuju da svaka deseta mlada osoba uzrasta između 15 i 19 godina ne zna šta je kontracepcija, kao i da trećina mladih koji imaju seksualne odnose ne koriste kontraceptivna sredstva. Poređenje rađa sumnju da se sa decom i mladima o ovim temama češće razgovara na nivou uspostavljanja rodnih normativa, umesto da im se daju adekvatne informacije o reproduktivnom zdravlju, kontracepciji, higijeni i drugim relevantnim informacijama. Naravno, ovo zapažanje ostaje na nivou pretpostavke koju je neophodno proveriti dodatnim istraživanjima.

U prilog tvrdnji o važnosti pravovremenog i sistemskog obrazovanja o navedenim temama stoje i podaci Republičkog zavoda za statistiku. Podaci pokazuju da 58,4% žena starosti između 15 i 49 godina, koje su udate ili su u vanbračnoj zajednici, koriste sredstva kontracepcije (bilo one, bilo njihov partner). Isti izvor navodi da je iskustvo bar jednog abortusa u reproduktivnom periodu (između 15 i 49 godina za žene) imalo 14,6% žena. Ovaj podatak za poduzorak pripadnica romske populacije iznosi 30,6%. Stopa rađanja kod adolescentkinja uzrasta od 15 do 19 godina iznosi 22, dok je kod mladih pripadnica romske populacije 157 (RZS 2014). Otežavajuću okolnost predstavlja i činjenica da u okviru školskog programa ne postoji

predmet kroz koji bi deca i mladi sticali znanje o seksualnom vaspitanju, kao i podatak dobijen kroz naše istraživanje, da devojčice dobijaju informacije o reproduktivnom zdravlju od lekarke/lekara u samo 27,7% slučajeva i to kada je u pitanju prekid trudnoće.

U tabeli 5 prikazani su podaci o izvorima informacija za dečake i devojčice o temi zdravstvene zaštite, iskazani u procentima u odnosu na ukupan broj ispitanih.

Tabela 5. Higijena i zdravstvena zaštita

Higijena i zdravstvena zaštita (u %)	Odlazak lekaru/zubaru		Održavanje lične higijene		Pranje zuba		Vakcine	
	Devojčice	Dečaci	Devojčice	Dečaci	Devojčice	Dečaci	Devojčice	Dečaci
Majka	87.2	85.3	91.6	90	89.7	87.8	54.6	51.7
Otac	53.2	56.8	50.4	57.9	52.8	55.8	31.6	35.5
Vršnjaci u rodbinskim odnosima	1.8	1.1	1.3	0.8	1.3	1.4	1.1	1.6
Drugi članovi domaćinstva	3.7	2.5	4.3	3.7	3.1	2.6	1.8	1.2
Vršnjaci iz škole/sela	3.4	2.2	2.2	1.4	2.1	2.1	1.7	2.1
Škola	15.4	12.4	13.3	10.7	13	12.2	17.6	15.6
Lekar/ka	15.4	15.8	10.1	9.7	17.2	16.6	46.7	44.3
TV	3.2	4	2.1	2.5	2.8	2.8	7	5.5
Internet	2.1	2.3	2	1.8	1.8	1.8	5	5.1
Drugo	3.3	2.7	3	2.6	3.3	2.8	6.9	7.6

Podaci pokazuju da su majke glavni izvori informacija o pranju zuba (u 89.7% slučajeva devojčicama i 87.8% dečacima), održavanju lične higijene (91.6% devojčicama i 90% dečacima), odlasku lekaru/zubaru (87.2% devojčicama i 85.3% dečacima), čak i o vakcinama (54.6% devojčicama i 51.7% dečacima). Po svim navedenim pitanjima majke prednjače (čak i u odnosu na zdravstvene radnike). Prema mišljenju ispitanika i ispitanica, očevi su na drugom mestu u davanju informacija o pranju zuba (u 52.8% slučajeva devojčicama i 55.8% dečacima), održavanju lične higijene (50.4% devojčicama i 57.9% dečacima), odlasku lekaru/zubaru (53.2% devojčicama i 56.8% dečacima), dok se u davanju informacija o vakcinama (31.6% devojčicama i 35.5%

dečacima) nalaze iza lekara/ke (46.7% devojčicama i 44.3% dečacima). Najmanje informacija iz oblasti higijene i zdravstvene zaštite devojčice i dečaci dobijaju od vršnjaka u rodbinskim odnosima.

U tabeli 6 prikazani su podaci o izvorima informacija za dečake i devojčice o temi obrazovanja i rekreacije, iskazani u procentima u odnosu na ukupan broj ispitanih.

Tabela 6. Obrazovanje i rekreacija

Obrazovanje i rekreacija (u %)	Izbor školovanja nakon osnovne		Mogućnosti obuka za mlade		Polazak u školu		Timski sportovi	
	Devojčice	Dečaci	Devojčice	Dečaci	Devojčice	Dečaci	Devojčice	Dečaci
Majka	68.2	65.9	23.7	23.3	90	90	20.1	16
Otac	56.4	62.1	22.9	30.2	61	61	38.4	52.8
Vršnjaci u rodbinskim odnosima	4.6	4.3	7.3	7	1.5	1.5	10	12.7
Drugi članovi domaćinstva	4.4	3.7	3.4	3.5	4.4	4.4	5.9	8.1
Vršnjaci iz škole/sela	13.1	13.7	30.9	31.5	3.3	3.3	41.3	45.7
Škola	38.4	40.5	38.7	38.5	10.7	10.7	28	27.3
Lekar/ka	0.7	1.6	1.3	1.8	1.8	1.8	2.5	2.5
TV	6.3	5.3	11.7	12.4	2.7	2.7	18.1	20.5
Internet	9	8.8	13.7	13.1	1.7	1.7	10.6	13.7
Drugo	7	5.8	16	14.7	3.5	3.5	8.8	5.9

Podaci pokazuju da su majke glavni izvor informacija o obrazovanju i dečacima i devojčicama, ali kada je reč o timskim sportovima, devojčicama su glavni izvor informacija vršnjaci iz škole/sela (za 41.3% ispitanih), a dečacima očevi (52.8% ispitanih). Zdravstveni radnici su u najmanjem procentu izvori informacija devojčicama i dečacima za sva navedena pitanja.

U tabeli 7 prikazani su podaci o izvorima informacija za dečake i devojčice o štetnim supstancama, iskazani u procentima u odnosu na ukupan broj ispitanih.

Tabela 7. Štetne supstance

Štetne supstance (u %)	Alkohol		Cigarete		Droge	
	Devojčice	Dečaci	Devojčice	Dečaci	Devojčice	Dečaci
Majka	41.3	33.4	47.5	40.9	27.7	24.1
Otac	43.5	57.6	44.7	55.4	24.5	27.6
Vršnjaci u rodbinskim odnosima	17.4	19.3	16.6	17.5	7.2	8
Drugi članovi domaćinstva	13	15.1	14.7	13.8	4.1	3.5
Vršnjaci iz škole/sela	46.1	50.6	46.1	49.2	36.5	40.7
Škola	11.1	10.1	10.6	9.6	14	12.8
Lekar/ka	4	4.4	4.2	4.2	5.5	5.3
TV	29.1	26.3	24.6	25	36.6	34.9
Internet	19.1	19.1	17.5	18.3	28	30.6
Drugo	5.4	3.6	4.7	3.7	10.3	9.9

Kada je reč o alkoholu, drogama i cigaretama, vršnjaci iz škole/sela se pojavljuju kao najčešći izvori informacija u sledećim situacijama: u davanju informacija devojčicama o alkoholu (46.1% ispitanih smatra da je to slučaj) i drogama (36.5%) i u davanju informacija dečacima o drogama (za 40.7% ispitanih). Očevi najčešće daju informacije dečacima o cigaretama (55.4% ispitanih smatra da je to slučaj) i alkoholu (57.6% ispitanih), dok majke razgovaraju sa devojčicama o cigaretama (47.5% ispitanih smatra da je to slučaj). Najmanje informacija o ovim temama dobijaju od lekara/ke (osim kada je reč o drogama). Prema mišljenju ispitanika i ispitanica, ista je situacija i u slučaju informisanja dečaka.

U tabeli 8 prikazani su podaci o izvorima informacija za dečake i devojčice na temu hijerarhija, iskazani u procentima u odnosu na ukupan broj ispitanih.

Kada je reč o ponašanju prema starijima, i dečaci i devojčice, prema mišljenju ispitanih, najčešće dobijaju informacije od majke, zatim od oca, pa od škole. Najmanje informacija o ovoj temi dobijaju od zdravstvenih radnika i na internetu. O službenju vojske devojčice i dečaci najčešće čuju od očeva, a najmanje od lekara/lekarke.

Tabela 8. Hijerarhije

Hijerarhije (u %)	Služenje vojske		Ponašanje prema starijima	
	Devojčice	Dečaci	Devojčice	Dečaci
Majka	19.4	16.5	90.3	88.5
Otac	57.5	78.1	70.9	76
Vršnjaci u rodbinskim odnosima	3.4	4.9	3.5	3.4
Drugi članovi domaćinstva	3.7	6.5	12.1	11.8
Vršnjaci iz škole/sela	7.4	10.5	3.7	5.4
Škola	6.6	6.4	19.6	18.7
Lekar/ka	1.4	1.3	1.3	2.2
TV	10.2	9.2	2.7	2.8
Internet	5.2	5.8	1.8	2.1
Drugo	17.3	6.6	3.4	2.9

Kod pitanja o izvorima informacija na pomenute teme, ni obrazovni nivo, ni etnička pripadnost, pa ni broj članova i članica domaćinstva se nisu pokazali kao statistički značajne varijable u analizi odgovora.

Zaključna razmatranja

U ruralnim oblastima Srbije opstaje rodno oblikovana podela uloga u domaćinstvu. Žene češće od muškaraca obavljaju poslove čišćenja kuće, kuvanja i spremanja zirnice i dnevnih nabavki za domaćinstvo, dok su poslovi van domaćinstva (zaposlenje van domaćinstva, briga o okućnici i bašti i plaćanje računa) češće zaduženja muškaraca nego žena. Kada je reč o najvažnijim zaduženjima dece, podaci idu u prilog tezi o reprodukciji rodnih nejednakosti u okviru domaćinstva. Prva četiri zaduženja devojčica su: pranje i čišćenje kuće, kuvanje i spremanje zirnice i dnevna kupovina za domaćinstvo. Prva tri zaduženja dečaka su: zaposlenje van domaćinstva, briga o okućnici/bašti i, na trećem mestu, podjednako – popravke u domaćinstvu i manji građevinski radovi, kao i odlazak do pošte/banke radi plaćanja računa. S obzirom na rezultate, socijalni programi koji su usmereni ka ruralnim područjima trebalo bi obavezno da uključe i aktivnosti kojima se podiže nivo znanja meštana i meštanki o rodnim normama i stereotipima jer je reprodukcija rodne podele uloga u domaćinstvu značajna barijera u pristupu sistemu socijalne zaštite onih kojima

je ta pomoć najpotrebnija – ženama i devojkicama. Isto tako, neophodno je osmišliti i aktivnosti kojima će se roditelji stimulisati da uzmu veće učešće u obrazovanju dečaka i devojkica, odnosno da se više uključe kao dodatna pomoć i podrška u školskim zaduženjima dece, budući da postoji niska frekvencija odgovora ispitanika i ispitanica o preuzimanju zaduženja koja se tiču aktivnosti podrške obrazovanju dece.

Kao glavni akteri u informisanju dečaka i devojkica iz ruralnih područja o različitim temama pojavljuju se majka i otac. I to tako, da su majke one koje najčešće devojkicama daju informacije o rodnim i seksualnim odnosima i obratno, očevi – dečacima, što ide u prilog patrijarhalno oblikovanoj podeli uloga.

Pokazuje se još da su majke najvažniji izvor informacija i dečacima i devojkicama za pitanja iz oblasti higijene, zdravstvene zaštite i obrazovanja. Očekivano, internet i televizija se takođe nalaze među važnijim izvorima informacija za sve navedene teme, osim za odnos prema starijima i služenje vojske, kao i higijenu i zdravstvenu zaštitu. Sa stanovišta osmišljavanja politika koje bi išle u pravcu unapređenja informisanosti i znanja dečaka i devojkica o rodnim pitanjima, neophodno je stoga računati i na internet i televizijske kampanje, kao i na veću zastupljenost edukativnih sadržaja o ovim temama u savremenim medijima.

Prema nalazima ovog istraživanja, škola je važan izvor informacija i dečacima i devojkicama o svim navedenim temama, te je veoma važno dalje osposobljavati zaposlene u školama za podršku i osnaživanje devojkica i podizanje znanja dečaka o svim pitanjima koja su značajna za rodnu socijalizaciju. Škola je posebno značajan domen delovanja u pravcu razgradnje patrijarhalnih normi, imajući u vidu obuhvat dece i mladih u Srbiji osnovnim i srednjim obrazovanjem. Osnaživanje škole vodi jačanju jednog socijalnog servisa sa ogromnim kulturnim i pedagoškim značajem koji može voditi daljem razvoju i zaustavljanju depopulacije ruralnih područja. Neophodno je raditi i na razvoju nastavnih sadržaja ili čak i predmeta koji bi za cilj imali sticanje znanja značajnih za reproduktivno zdravlje i seksualno vaspitanje čime bi se direktno uticalo na razvoj humanog kapitala našeg društva.

Uz jačanje kapaciteta zaposlenih u školama potrebno je u postojećim zdravstvenim ustanovama podstaći zaposlene da daju informacije o relevantnim temama iz njihovog delokruga rada, budući da se lekar, odnosno lekarka, pojavljuju kao manje važni izvori informacija o vakcinama, rodnim i seksualnim odnosima, kao i o alkoholu i cigaretama. Propuštanje mogućnosti delovanja i pružanja podrške

nepobitno dovodi i do umanjenja ugleda zdravstvenih službi u lokalnoj zajednici, te bi se drugačijim pristupom meštanima i meštankama ruralnih oblasti moglo delovati i u ovom pravcu. Organizovanje rada savetovališta za mlade takođe može imati značaj u oblasti prevencije rizičnih ponašanja i zaštite od neželjene trudnoće, kao i u oblasti planiranja porodice.

Treba još reći da se i dalje ukazuje potreba za dodatnim edukacijama o rodnim pitanjima, pored nesumnjivog doprinosa i pomaka koje su načinile organizacije civilnog društva i državne institucije u svim ispitivanim oblastima jer rezultati ovog istraživanja ukazuju na opstanak patrijarhalnih modela partnerstva i roditeljstva u ruralnim oblastima Srbije, koji posredno mogu imati posledice i na kulturnom, ekonomskom i političkom planu.

LITERATURA:

Babović, Marija (2010), *Rodne ekonomske nejednakosti u komparativnoj perspektivi: Evropska unija i Srbija*, Beograd: Sociološko udruženje Srbije i Crne Gore: Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta: SeConS – Grupa za razvojnu inicijativu

Bobić, Mirjana (2010), „Partnerstvo kao porodični podsistem“, u A. Milić et al., *Vreme porodica: sociološka studija o porodičnoj transformaciji u savremenoj Srbiji*, Beograd: Čigoja štampa i Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta, str. 115–145.

Pešić, Jelena (2009), „Patrijarhalnost na Zapadnom Balkanu. Komparativna analiza vrednosnih orijentacija“, u A. Milić i S. Tomanović (prir.), *Porodice u Srbiji danas u komparativnoj perspektivi*, Beograd: Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta, str. 169–185.

Republički zavod za statistiku i UNICEF (2014), *Istraživanje višestrukih pokazatelja položaja žena i dece u Srbiji 2014. i Istraživanje višestrukih pokazatelja položaja žena i dece u romskim naseljima u Srbiji 2014, Glavni nalazi*, Beograd: RZS i UNICEF